

Катарина Поповић*

ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ И КОВИД-19 – УНЕСКО И ГЛОБАЛНИ ТРЕНДОВИ

Апстракт: У раду се анализира политика образовања одраслих (концепата, циљева, функција и области) у време пандемије ковида-19 коју су спровеле међународне организације: УН, Унеско и УИЛ. Како су ово главни креатори међународне образовне политике, на чији рад имају утицај и други глобални актери, рад пружа увид у главне теме које су доминирале у глобалним разматрањима утицаја ковид-19 кризе на образовање одраслих и одговора на ту кризу. Констатују се и неки трајнији трендови који ће вероватно обележити дискусије и праксу образовања одраслих у пост-пандемијском периоду.

Кључне речи: ковид-19, пандемија, образовање одраслих, Унеско, образовна политика

Увод

Пандемија ковида-19 је изазвала прави потрес и преокрет у готово свим аспектима живота и рада, и то преокрет размера какве одавно нису виђене. Најпре су погођени видљиви облици и обрасци понашања, радне и животне рутине, устаљене праксе, дефинисани стандарди и процедуре. Када је постало извесно да ће трајање пандемије ковида-19 бити много дуже него што се на почетку очекивало и да привремене реакције које имају за циљ прилагођавање тренутној ситуацији прете да поприме дугорочан карактер, поставила су се многа дубља и суштинскија питања, а анализе су се усмериле на трајне ефекте и промене друштва које би пандемија могла да донесе.

* Катарина Поповић је редовни професор и шеф Катедре за андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду; гостујући професор Универзитета у Вирцбургу, Немачка; Генерални секретар Светског савета за образовање одраслих (ICAE); уредник часописа *Андрагошке студије*; Унесков *honorary fellow*; члан *International Adult and Continuing Education Hall of Fame*; kpopovic@f.bg.ac.rs.

Појавиле су се тезе да је реч о једној од историјских прекретница, о озбиљној промени парадигме која захвата све области живота и скован је израз „нова нормалност“, чије је тумачење донело низ потпуно опречних виђења и визија будућности – живота, рада, образовања, људских односа... Како процес и даље траје, не може се са извесношћу тврдити која од изнетих перспектива има већи предиктивни потенцијал и где ће се реактивни и адаптивни одговор на ковид-19 кризу зауставити на скали од катастрофичних сценарија дистопичног света, па до идилично-романтизованих представа о повратку на *сшара, добра времена*. Има основа за тезу да анализе и указивања на различите трендове, на могуће одговоре, потенцијале и ризике, представљају активно учешће у обликовању „нове нормалности“, која не представља дефинисану тачку у времену коју треба открити и протумачити, већ управо процес у којем сви учествујемо и који је континуирано подложен деловању различитих актера. Обликовање „нове нормалности“ је актуелни простор у коме се сусрећу и сударају разноврсне парадигме и концепције, у коме се надмећу различити наративи и концепти и сударају многи интереси.

Образовање одраслих, верни пратилац, а понекад и инспиратор друштвених промена, има своју улогу у том процесу, у коме може да пропрати захтеве које је ковид-19 криза наметнула и помогне њеном премошћавању, али и да активно учествује у (ре)концептуализацији и (ре)дефинисању улоге образовања у свету који се драматично мења.

Образовање одраслих и ковид-19

Од почетка пандемије било је јасно да је образовање једна од области највише погођених мерама уведеним за заштиту здравља, пре свега рестрикцијама кретања, директне комуникације, окупљања и боравка у затвореним просторима. Потпуно затварање школа и других образовних институција било је видљив показатељ овог крупног преокрета, „скретничар“ који је образовне процесе за кратко време померио на нови колосек и увео их у виртуелни свет.

Унеско је 2020. изнео податак да је пандемија ковида-19 изазвала најтежи глобални поремећај у образовним системима, присиљавајући на врхунцу кризе више од 1,6 милијарди ученика и студената у преко 190 земаља да напусте образовне институције (UNESCO, 2020). Иако је затварање школа највидљивији облик овог „лома“, који је пандемија изазвала, сама чињеница да су скоро сви одрасли на

неки начин погођени пандемијом и да су били принуђени да унесу озбиљне промене у своје животне и радне процесе, организацију, па и циљеве, говори о томе да је и образовање одраслих снажно погођено кризом, како у својим директним видовима организовања, тако и у дубљим, трајнијим одликама. И поред тога, не постоје нумеричке процене колико је образовање одраслих погођено; оно је толико испреpletано са радним и животним процесима, да је таква процена већ методолошки веома тешка. Ипак, постоји јасно изражена свест о томе да ће последице бити огромне – и директне последице по само образовање одраслих и шире последице због ускраћених могућности за образовање одраслих. Зато су се убрзо по почетку пандемије појавила бројна разматрања, анализе, препоруке, и то у форми чланака, извештаја, предлога практичне политике, онлајн семинара, саветовања, дељењем информација преко друштвених мрежа и другим разноврсним видовима оглашавања.

С обзиром на контекст, разумљиви су разлози због којих потпуну доминацију у извештајима и дискусијама имају два приступа – први говори о очувању здравља, о нужности усвајања и примене мера за превенцију заражавања, о новим хигијенским и комуникацијским праксама и сл; други приступ истражује могућности и предности употребе дигиталних технологија у превладавању кризе и инсистира на проширивању и интензивирању већ постојећих знања и искустава у употреби ИКТ у учењу и образовању. Оба ова приступа наметнута су новом реалношћу ковида-19 и заправо су нужност за решавање низа проблема које је она наметнула. Но, после неочекивано дугог трајања пандемије, поставља се питање да ли они нуде озбиљне перспективе за будућност образовања одраслих и да ли су друге теме и проблеми, као и друге улоге АЛЕ¹-а гурнуте у други план, укратко – да ли нам ситуација ковида-19 пружа одговор на то како ће изгледати образовање одраслих у будућности. Како је истакнуто, анализа ових приступа, парадигми и препорука, као и идентификовање трендова, представљају учешће у обликовању те будућности, па су због тога дефинисани и као предмет овог истраживања.

Глобални карактер ковид-19 кризе, тј. њен пандемијски карактер, отвара могућност и пружа основу за разматрање и анализу трендова на глобалном нивоу. Иако су одговори на здравствене кризе у домену локалних и националних доносилаца одлука, уз то снажно контекстуализовани кроз низ фактора који су одредили и озбиљност кризе и одговоре на њу, „пандемичност“ је условила и низ заједнич-

1 АЛЕ је скраћеница за „учење и образовање одраслих“ (*Adult Learning and Education*), која се све више користи у међународном контексту.

ких тенденција и извесну координисаност у одговорима и препорукама. То се односи на здравствене, али и на образовне аспекте кризе, па се у истраживачком фокусу овог рада налазе приступи глобалних организација образовању одраслих у контексту пандемије, парадигме у којима су укоренењени ти приступи, као и глобални трендови који се обликују кроз њихове препоруке и иницијативе. Истраживање се у овом свом делу бави активностима и одговорима на кризу стожера међународног мултилатерализма – Уједињених нација (УН), затим Унеска и УИЛ-а, Унесковог института за целоживотно учење.

Методолошки приступ

Теме и проблеми у области образовања одраслих које су доминирале током пандемије ковида-19, као и ставови, препоруке и решења биће идентификовани у текстовима поменутих актера међународне образовне политике. Узорак текстова обухвата и резултате онлајн семинара и саветовања, аналитичке текстове, препоруке, поруке на друштвеним мрежама и сл. То су искључиво текстови објављени онлајн, јер због брзог развоја ситуације они и нису нашли пут до штампаних издања и уклопили су се у општи тренд онлајн комуникације. Тако су се и процеси креирања и дифузије образовне политике скоро искључиво одвијали у виртуелном простору, па је зато ова анализа ограничена на тај простор и поред свих недостатака, нарочито у погледу немогућности анализе стварних ефеката тих политика.

Коришћене су претежно методе анализе текста, концептуална и релациона анализа уз елементе анализе дискурса, усмерених пре свега на концепте, парадигме и делом на идеолошку основу на којој се они заснивају. Релациона и контекстуална анализа заснивају се и на раније утврђеним концептима преовлађујућим у образовним парадигмама међународних организација и на трендовима који су доминирали образовањем пре избијања пандемије ковид-19. За јединицу анализе су одабрани и у фокус стављени одговори на следећа питања:

- У којој мери се прати и анализира утицај ковида-19 на образовање одраслих, посебно у односу на друге секторе образовања?
- Који циљеви и схватања образовања одраслих доминирају дискурсом; којим областима, темама и подручјима се даје приоритет?
- Како се види улога образовања одраслих током пандемије и после ње – концепти, сврха и функција?

Образовање одраслих и целоживотно учење у контексту ковида-19

Скоро све релевантне међународне организације реаговале су брзо на избијање пандемије. УН су у ковиду-19 пре свега виделе озбиљну претњу за достизање Циљева одрживог развоја – ЦОР (*Sustainable Development Goals*). То се односи не само на остварење Циља бр. 4, који директно говори о образовању и целоживотном учењу, већ и на друге циљеве, у којима се образовање види као средство и додатни начин остваривања.

У свом сажетку образовне политике из августа 2020, на тему образовања и ковида-19, УН експлицитно наводи:

Овај извештај описује сектор образовања и обуке у целини, укључујући ТВЕТ и образовање одраслих. У циљу лакшег читања, помињање ‘образовања’ у тексту односи се на читав сектор. Слично томе, термин ‘школа’ се користи да би обухватио ЕЦЕ центре², школе, центре за обуку, универзитете и слично (United Nations, 2020, стр. 12).

Овај документ се стога у потпуности може узети као референтан за позицију УН-а у питањима образовања током пандемије и после ње.

Главно УН тело за евалуацију и мониторинг имплементације ЦОР-а – Политички форум високог нивоа (*HLPF*), показао се веома спремним за разматрање питања образовања у контексту пандемије и пост-пандемије. Неуобичајено за тело које се бави ‘тешким’ светским темама и неретко изневерава своју мисију праћења ЦОР-а због оптерећења политичким конфликтима, *HLPF* је показао осетљивост и заинтересованост за питања образовања, укључујући га у своје бројне сесије, документа, извештаје и препоруке (UN SDG Knowledge platform, 2020; 2021).

Унеско је, сходно свом мандату, показао највише бриге за прекинуто школовање, смањене могућности за учење и тешку ситуацију свих укључених у образовни процес. На Унесковим сајтовима редовно су објављивани подаци и препоруке; дељене су приче из појединих земаља, подизана свест о важности образовања и указивано на бројне социо-културне, економске и психолошке последица прекида који је ковид-19 донео образовању. Глобална коалиција за образовање (*Global Education Coalition*), платформа коју је основао Унеско на принципима мултисекторског партнерства и отвореног метода координације, усмерила је своје напоре на подршку земљама у којима је образовање нарочито погођено пандемијом и, под геслом „Учење не

2 Установе за рану негу и образовање деце предшколског узраста

сме да стане“, понудила подршку, водећи се идејом да образовање на даљину (*distance learning*) може у великој мери да помогне смањењу разарајућих последица кризе по образовање. Сем тога, Унеско је преко свог тела за праћење (*Global Monitoring*) понудио интерактивне мапе света са подацима о затвореним школама, организовао вебинаре и радионице, креирао дигиталне платформе за учење и дигиталне базе података и материјала за учење (UNESCO, 2021a).

Ипак, већина ових активности јасно је усмерена на децу и омладину и тиче се претежно школа и формалног образовања, па се чак и гесло „Учење не сме да стане“ схвата претежно као премошћавање периода кризе (уз помоћ дигиталних форми образовања) до поновног отварања школа. Ово занемаривање драматичног утицаја кризе на образовање одраслих, нарочито у поређењу са школама и универзитетима примећује и сам УИЛ на свом блогу (Nikolitsa-Winter, 2021).

Сем блога, УИЛ је понудио серијал видео-снимака са интервјуима и приказима (UNESCO, 2021b) из градова који припадају Унесковој глобалној мрежи градова који уче (*UNESCO Global network of learning cities*). Ипак, утицај ковида-19 на образовање одраслих се овде помиње успут, као део програма целоживотног учења у овим градовима, а процена његове улоге и актуелне ситуације је препуштена интервјуисаним градоначелницима и стручњацима, који су пак вођени својим концептом и агендом.

На образовање одраслих усмерена је Унескова *Белешка* (issue note³) „Учење и образовање одраслих и ковид-19“ (UNESCO, 2021c), у којој се на седам страна дају уобичајене дефиниције и категорисање образовања одраслих, уз неколико примера из различитих земаља о њиховим одговорима на кризу кроз различите облике образовања одраслих, а ту је и тематски број УИЛ часописа *The International Review of Education – Journal of Lifelong Learning*, на тему *Образовање у доба ковида-19* (UIL, 2021).

Разумљиво је да је пажња глобалне политике током ковид-19 кризе била усмерена на децу и школе, које су, као једна од основних институција друштва, доживеле незапамћен потрес. Необично је ипак да није довољно уочен потенцијал образовања одраслих за борбу против пандемије и могућност да одговори на друге изазове које је пандемија донела. То указује, пре свега, на још од раније присутну тенденцију ‘скидања’ образовања одраслих са светске агенде и њего-

3 Ове Белешке покривају кључне теме повезане са одговором на ковид-19 путем образовања. Оне пружају примере добре праксе, практичне савете и нуде важне референце за сваку тему у настојању да ублаже, како јасно кажу, „штетан утицај затварања школа“ (UNESCO, 2021e).

вог 'утапања' у концепт целоживотног учења (Popović, 2014; Popović & Maksimović, 2016).

Циљеви, теме, подручја и области образовања одраслих у време ковида-19

Најочигледнији одговор на изазове пандемије, образовање одраслих може да пружи, очекивано, у области заштите здравља. Постоје бројни примери из различитих земаља који илуструју овај процес, где се види како се кроз неформално образовање одраслих пружа подршка заштити здравља заједнице или неких група у њој (нпр. староседелачке популације, становника руралних подручја у Африци и сл.), али се не иде даље од примера и препорука, нема дубље анализе и концептуализације.

Унеско набраја подручја нараслих образовних потреба код одраслих: основна здравствена писменост, медијска писменост, нова улога родитеља деце која су у облицима учења на даљину, потребе развоја професионалних вештина да би се спречио губитак посла и сл. (UNESCO, 2020a); ипак, нема детаљније анализе примењених приступа и метода, разматрања ефикасности, концептуалних повезивања; по принципу учења по моделу, оставља се да примери и добре праксе говоре за себе. И очување менталног здравља јавља се претежно кроз примере земаља и појединачне прилоге, али не и у струкурисаном приступу улози образовања одраслих у превладавњу последица пандемије.

Позитиван тренд представља свест о једној другој области која је снажно погођена пандемијом, чак и ако се последице не виде на први поглед: грађанске слободе, људска и мањинска права, демократски принципи, слобода изражавања, где се примећују пораст расизма, дискриминације, ширење лажних вести, теорија завере и бројне сличне тенденције које су поново покренуле размишљања о неопходности развоја критичког мишљења, медијске писмености и сл. (UNESCO, 2021d; 2021e). Наглашава се важност доступности „ваљаних, поузданих информација, у време када гласине цветају“ (UNESCO, 2021f). Но, колико год да се ове појаве јасно уочавају и да се указује на потребу за деловањем, само се понегде оне стављају у контекст образовних програма и интервенција и то, пре свега, кроз „образовање за глобално грађанство“ (*GCE – global citizenship education*). Парадокс се јавља у дефинисању носиоца и образовног контекста у коме GCE треба да се организује: Иако се свугде истиче потреба ургентног

деловања, очекивања су усмерена на школе – оне треба да преузму овај проблем, а при том се не разматрају могућности које нарочито неформално образовање одраслих нуди за решавање ових проблема. Тиме се игноришу и бројне праксе које је изнедрило цивилно друштво широм света. Недостатак јасних оријентација за образовно деловање и за добро утемељене образовне интервенције довеле су до супротног ефекта: Управо је простор неформалног образовања (медији, друштвене мреже, интернет) успешно „колонизован“ од стране псеудонауке, дезинформација, теорија завере, „алтернативних чињеница“ и популизма, показујући сву моћ коју овај простор има, али и последице ако се он образовно занемари и запустити.

Ковид-19 је потврдио кључни значај још неких тема у образовању: одрживи развој, климатске промене и животно окружење, где је пандемија додала нове аргументе за нужност хармоничног односа са природним окружењем (нарочито животињама, њиховим третманом и очувањем станишта), за новим промишљањем навика исхране (где се јављају тезе о нужности редукције „елитизма“, „ексцентричности“ и о потреби „нове природности“ и скромности...), мада нема препорука за начине укључивања ових садржаја у програме образовања одраслих. Инпути које је ковид-19 донео већ дефинисаним областима образовања, као што су Образовање за глобално грађанство (*EDC*) и Образовање за одрживи развој (*EDS*) ојачали су постојеће приступе и аргументе; и овде је значајан допринос имало цивилно друштво, али је дељење добрих пракси и ту остао главни механизам трансфера и дифузије глобалне политике у образовању одраслих.

Пораст популизма, јачање ауторитарних режима, драматично угрожавање људских права, примећени су на многим меридијанима, УН и Унеско су и током пандемије упозоравали на њих: „Образовање је неопходно у борби против смртоносних стереотипа и предрасуда. Унесков рад на спречавању дискриминације и стигматизације, посебно обука наставника и подизање свести доносилаца одлука, доприноси тим напорима“ (UNESCO, 2020b). У свом документу из јуна 2020, Унеско и недвосмислено каже да је неопходно да се одраслима омогући приступ информацијама – најпре о здрављу и мерама владе током пандемије, али и да би се супротставили дезинформацијама и лажним вестима (UNESCO, 2020a).

Као што се у цивилном друштву појавио феномен „клик-активизма“, тако би се могло рећи да су пандемија и драстична ограничења начина рада увеле међународне организације у „хештег и твитер креирање политике“, укључујући политику образовања. Рецимо, Унеско је промовисао „#FightRacism & #FulfillTheDream“, а на свом

твитер налогу додаје: „Против мржње: образовање. Против расизма: образовање. Против дискриминације: образовање.“ Ипак, након тога додаје: „Изградња мира & превенција насилног екстремизма почиње у школским клупама. Придружите се нашем позиву #УстаниЗаЉудскаПрава и #БориСеПротивРасизма & свих облика нетолеранције“ (UNESCO, 2021j). И УИЛ је активно користио твитер у промоцији образовања и учења током пандемије, са доминантним темама које је ковид-19 додатно „актуелизовао“: образовање за одрживи развој, градови који уче, образовање жена, образовање за мир и толеранцију итд. (UIL, 2021a).

Област дигиталних технологија је ипак „окупирао“ највећи део размишљања о кризи образовања коју је проузроковала пандемија и готово да нема текста, анализе и извештаја који не говоре о томе. ИКТ, онлајн учење, платформе, апликације – све су то решења која се без изузетка нуде за разноврсне проблеме у образовању. И док се у формалном образовању деце јасно каже да оне не могу бити трајна замена за школу, у образовању одраслих се ИКТ стављају на пиједестал дигиталних божанстава чију је вредност пандемија потврдила без остатка. Прекид који је пандемија донела заиста би био драматичан и нанео непоправљиву штету да није било дигиталних алата и могућности виртуелне комуникације и учења, али нема довољно упозорења на потенцијалне ризике и губитке, или се она свде на техничке аспекте.

Унескова Глобална коалиција за образовање (*Global Education Coalition*), успостављена управо због пандемије, готово је искључиво усмерена на учење на даљину и дигиталне и виртуелне облике учења, док УН у свом прегледу везе образовање и пандемије хвале иновативне приступе образовању које су дигиталне технологије омогућиле, док њихова упозорења о лимитираности тих технологија остају површна: говоре о опасности од „дигиталног јаза“, о нужности обезбеђивања приступа интернету, квалитетним везама, потреби набавке одговарајућих рачунара, простора и услова за рад и сл. (United Nations, 2020). Ова разматрања као да су ехо разрађених теза и препорука ОЕЦД-а (OECD, 2020), који се детаљно бави питањима услова и претпоставки за онлајн учење одраслих, али и проблемима евалуације, тестирања и сертификавања, потребом обуке наставника за овај начин рада итд, а сличне препоруке даје и Светска банка (World Bank Group, 2020).

Унесков ангажман око промоције дигиталних технологија није остао на убичајеној анализи и препорукама за употребу ИКТ-а у образовању, већ је стигао и до вештачке интелигенције, за коју њего-

во интересовање потиче и много пре избијања пандемије ковида-19. Унеско је организовао семинаре, саветовања, па чак и публикацију „Вештачка интелигенција и образовање – водич за креаторе политика“ (UNESCO, 2021g), док је Унескова традиционална Недеља мобилног учења 2020. одржана под геслом „После прекида: Будућности учења које ће технологија омогућити“ (UNESCO, 2020c).

Примена дигиталних технологија је убедљиво заузела највише простора у конципирању свих образовних одговора на пандемију. Са некритичким одушевљењем или уз опрезне препоруке, онлајн образовање је први, а можда и последњи, одговор образовања на пандемију.

Писменост, као једно од подручја образовања одраслих које се и даље препознаје као круцијално, али и нерешено, препознато је и као област које је највише погођена пандемијом. УНЕСКО је највише пажње том проблему посветио у оквиру обележавања Међународног дана писмености (8. септембар), одржаног под називом: „Подучавање и учење писмености у кризи ковид-19 и шире: улога наставника и промењени приступи учењу“ (UNESCO, 2021h). Изнет је низ драматичних података о утицају пандемије на програме писмености одраслих, између осталог и то да је више од 90% од 49 програма описмењавања одраслих било потпуно или делимично обустављено током *lockdown*-а. Конференција је била сјајно огледало кључних тема и дилема у вези са образовањем и писменошћу одраслих и ковидом-19: јасно се констатују главни проблеми писмености одраслих и истиче се да је пандемија погоршала ове проблеме и изнела на светло раније структурне неједнакости и системске пропусте. Додаје се и оно чему треба тежити – већим улагањима, активним методама, оснаживању полазника, конструкцији знања... једино изостају одговори на питање „како ће“, сем „гемификацијом“, ИКТ-е помоћи решавању ових проблема.

Изузетак од овог тренда представља иницијатива Унеска „Будућности образовања“ – покушај да се на партиципаторни, инклузиван начин креира кључни документ који ће оцртати главне правце развоја образовања. Први радни концепт – извештај представља изненађење: он одступа од уобичајене реторике УН и Унеска (говори нпр. о „регенеративном“ образовању, затим о потреби новог друштвеног уговора са образовањем, о плуралитету начина сазнавања, о нади, емпатији и солидарности), носи поднаслов „Учење да се буде“, врло је критичан у односу на доминантне трендове у друштву и образовању и констатује: „Пандемија ковида брутално је открила оно што смо сви већ знали: потребно нам је другачије образовање и другачија

школа“ (UNESCO, 2021i, стр.5). Констатује се растућа улога дигиталних технологија, биотехнологије и неуро-наука, али се резолутно одбијају идеје о „замени“ наставника платформама за учење и вештачком интелигенцијом и упозорава се на опасан утицај нарастајућег глобалног тржишта образовања којим доминирају фирме које се баве образовним технологијама (UNESCO, 2021i).

Супротно томе, на скупу у марту 2021. Унеско је као једну од три кључне теме у вези са „опоравком“ образовања дефинисао ону која се односи на дигиталну трансформацију и понуди главна питања: „Које су кључне стратегије за дигиталну трансформацију образовних система? Како јавно-приватно партнерство може допринети унапређењу дигиталне трансформације? Како је ковид-19 утицао на будућност образовања?“ (UNESCO, 2021) – онда је јасно да се ова питања формулишу из сасвим друге перспективе и да долазе од различитих интересних група, оних на чији је штетан утицај у образовању врло јасно упозоравала Н. Клајн (Klein, 2020), а које су са ковидом-19 добиле „ветра у леђа“, по принципу парафразираних чувених Черчилових изјаве „Никад не пропусти да искористиш добру кризу“⁴. Ово се нарочито односи на јавно-приватно партнерство, о чијем штетном утицају на образовање у контексту земаља у развоју постоје бројна истраживања и речити показатељи.

Да ли ће на крају истраживачки и научни дискурс, као и хуманистички приступ који лежи у основи мандата Унеска, однети превагу над политичким и идеолошким дискурсом, као и над корпоративним утицајима на УН и Унеско, остаје да се види, али је врло јасан „судар“ хуманистичке концепције Унеска и схватање образовања одраслих као људског права, са неолибералним дискурсом подржаним корпоративним сектором образовних технологија.

Улога, сврха и функција образовања одраслих у време ковида-19

Из прегледа тема и подручја која доминирају дискусијом о образовању и ковиду-19, може се много тога закључити и о трендовима у даљем развоју.

Приметно је да је у фокусу централна тема „Утицај ковида-19 на образовање“, а далеко мање „Улога образовања током пандемије“. Мада то јесте разумљиво у контексту великих друштвених последица образовне кризе, ипак је тешко схватљиво занемаривање потен-

4 *Never let a good crisis go to waste.*

цијала који образовање и учење могу да имају током пандемије. На образовање се гледа као на систем са статичном друштвеном улогом, који је пандемијом доведен у питање и који треба што пре „опоравити“ и вратити у функцију. Имплицитни концепт учење је такав да се на њега гледа као на мост до поновног успостављања функционисања система образовања („Учење не сме да стане“), а не као на моћно средство које свој потенцијал показује најчешће у неформалном и информалном контексту.

Образовање је, у најбољем случају, редуковано на своју адаптивну функцију – оно може да помогне да се преброди криза, да пружи информације о вирусу и здрављу, да помогне стицању дигиталних вештина, које ће онда омогућити улазак у свет виртуелног учења, да помогне освајању знања и вештина за активности, које ће испунити вишак слободног времена током *lockdown*-а и слично.

У текстовима и препорукама се ипак помиње и критичка функција образовања, неопходна у односу на питања промењених вредности, изгубљених слобода и редукованих права. Та функција је заступљена у концепту образовања за глобално грађанство, често комбинована са образовањем за одрживи развој. Она превазилази редукативни карактер адаптивне функције и захтева критичан, преиспитивачки однос према промењеној стварности, али и активну улогу у том процесу, којим се превазилази пасивна позиција жртве пандемије.

Доста се говори и о улози образовања у процесу опоравка од пандемијске кризе (која је слична адаптивној функцији, али има већу усмереност на будућност), али и у развијању резилијенци кроз образовање, тј. креирању или јачању капацитета за конструктивно пружање отпора проблемима, недаћама и кризама, и јачању агенсности појединца и заједница. Иако је овај аспект значајан, он нема велики трансформативни потенцијал и носи и даље дозу пасивности субјекта образовања.

У сфери глобалног креирања политике постоје и другачији гласови – они који говоре о потреби преиспитивања постојећих концепата и пракси, и указују на пандемију као на фактор који је осветлио системске проблеме и показао нужност дубљих, структуралних промена. Таква су упозорења нпр. Међународне комисије за иницијативу „Будућности образовања“, која позива на „промењено“, „трансформативно“ или „регенеришуће“ образовање, а круну овог процеса представља најаву предлога поменутог Комисије да се, уз четири позната стуба образовања из извештаја „Образовање – скривена ризница“ (Delors, 1996), уведе и пети: „учење за промене“ (*learning to change*).

Другачији утицаји, парадигме и концепти су такође показали велику снагу и упорност, нарочито утицаји технолошких компанија, некритички инсистирајући на употреби ИКТ-а у образовању као универзалном решењу.

Подручје креирања образовне политике увек је било поприште различитих интереса и разноврсних, супротстављених концепата, па је то случај и са временом пандемије, која је заштрила неке од тих конфликта. Промисљен приступ, заснован на постојећим знањима из области образовања одраслих, али и обogaћен увидима стеченим током пандемије, може да пружи значајан допринос овом процесу који још није коначно „одабрао“ смер којим ће кренути.

Референце

- Delors, J. (1996). *Learning: The Treasure Within*. Paris: UNESCO.
- Klein, N. (2020, May 22). *Kako velike tehnološke firme planiraju da profitiraju od pandemije*. Peščanik. <https://pescanik.net/kako-velike-tehnoloske-firme-planiraju-da-profitiraju-od-pandemije/>
- Nikolitsa-Winter, C. (2021). *Learning, caring and engaging: Adult education and sustainable development*. <https://thelifelonglearningblog.uil.unesco.org/>
- OECD. (2020, July 24). *The potential of online learning for adults: Early lessons from the COVID-19 crisis*. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-potential-of-online-learning-for-adults-early-lessons-from-the-covid-19-crisis-ee040002/>
- Popović, K. (2014). *Evropska i globalna politika obrazovanja odraslih – koncepti, paradigme i pristupi*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Društvo za obrazovanje odraslih.
- Popović, K. & Maksimović, M. (2016). *Critical Discourse Analysis in Adult Education. What We Mean When We Talk about Lifelong Learning?* In A. Pejatović, R. Egetenmeyer, M. Slowey (Eds.). *Contribution of Research to improvement of adult education quality*. Belgrade: IPA, University of Wurzburg, Dublin City University, 277–294.
- UIL. (2021). *The International Review of Education – Journal of Lifelong Learning. Special Issue on Education in the age of COVID-19: Understanding the consequences*. 66(5–6).
- UIL. (2021a). <https://twitter.com/UIL>
- UNESCO. (2020, December 16). *From COVID-19 learning disruption to recovery: A snapshot of UNESCO's work in education in 2020*. <https://en.unesco.org/news/covid-19-learning-disruption-recovery-snapshot-unescos-work-education-2020>

- UNESCO. (2020a, June). Open and distance learning to support youth and adult learning. Issue note n° 2.5. https://actt.org.tt/images/documents/COVID-19/UNESCO/Open_and_distance_learning_to_support_youth_and_adult_learning.pdf
- UNESCO. (2020b). Global call against RACISM. <https://en.unesco.org/news/global-call-against-racism>
- UNESCO. (2020c). Mobile Learning Week 2020. <https://en.unesco.org/mlw> и <https://en.unesco.org/sites/default/files/mlw-2020-concept-note.pdf>
- UNESCO. (2021a). UNESCO's support: Educational response to COVID-19 <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/support>
- UNESCO. (2021b). GNLC Webinars: UNESCO learning cities' response to COVID-19. <https://uil.unesco.org/lifelong-learning/learning-cities/gnlc-webinars-unesco-learning-cities-response-covid-19>
- UNESCO. (2021c). Adult learning and education and COVID-19. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374636>
- UNESCO. (2021d). UNESCO & Columbia University collaborate on case law on freedom of expression in the context of COVID-19. <https://en.unesco.org/news/unesco-columbia-university-collaborate-case-law-freedom-expression-context-covid-19>
- UNESCO. (2021e). #FightRacism & #FulfillTheDream: UNESCO calls for strong action against racism and discrimination. <https://en.unesco.org/news/fightracism-fulfillthedream-unesco-calls-strong-action-against-racism-and-discrimination>
- UNESCO. (2021f). The COVID-19 outbreak & UNESCO's mission. <https://en.unesco.org/covid19>
- UNESCO. (2021g). AI and education: guidance for policy-makers. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000376709>
- UNESCO. (2021h). Literacy teaching and learning in the COVID-19 crisis and beyond at heart of the International Literacy Day. <https://en.unesco.org/news/literacy-teaching-and-learning-covid-19-crisis-and-beyond-heart-international-literacy-day>
- UNESCO. (2021i). Progress update of the International Commission on the Futures of Education. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375746/>
- UNESCO. (2021j, January 10). <https://twitter.com/UNESCO/status/138359038942253056>
- United Nations. (2020, August). Policy Brief: Education during COVID-19 and beyond. UN. https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf
- UN SDG Knowledge platform. (2020). High-Level Political Forum 2020 under the auspices of ECOSOC. UN: <https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf/2020> and [/2021](https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf/2021)
- World Bank Group. (2020). The World Bank's education response to covid-19. The World bank group. Education. <https://pubdocs.worldbank.org/en/487971608326640355/External-WB-EDU-Response-to-COVID-Dec15FINAL.pdf>

Katarina Popović*

ADULT EDUCATION AND COVID-19 – UNESCO AND GLOBAL TRENDS

Abstract: The paper analyzes the policy of adult education (concepts, goals, functions and areas) of the international organizations: UN, UNESCO and UIL, during the COVID-19 pandemic. As these are the main creators of international education policy, whose work is influenced by other global actors, the paper provides insight into the main topics that dominated the global considerations of the impact of the COVID-19 crisis on adult education and responses to that crisis. There are also some more permanent trends that will probably mark the discussions and practice of adult education in the post-pandemic period.

Keywords: kovid-19, pandemic, adult education, UNESCO, educational policy

* Full Professor and Head of the Department of Andragogy, Faculty of Philosophy, University of Belgrade; visiting professor at the University of Würzburg, Germany; Secretary General of the International Council for Adult Education (ICAE); Editor of the journal *Andragogical Studies*; UNESCO honorary fellow; member of the International Adult and Continuing Education Hall of Fame; kpopovic@f.bg.ac.rs.